

УДК 821.133.1-3деБовуар.09

ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ПРОБЛЕМА ВИБОРУ У РОМАНІ СІМОНИ ДЕ БОВУАР “МАНДАРИНИ”

Світлана Криворучко

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
м-н Свободи 4, м. Харків, 61077,
e-mail: klass_philol@mail.ru*

Філософські екзистенціальні ідеї пронизують весь роман “Мандарини” своєрідними репліками героїв у діалогах, розмірковуваннями Анрі, Робера, Ганни та вчинками другорядних героїв, які в комунікативній інтерпретації утворюють на поетологічному рівні певну позатекстову атмосферу. Своєрідно проінтерпретовано усвідомлення “я” звичайними людьми. Окрім естетики творчого пошуку митця, яка втілена в образах Анрі, Льюїса та Робера, С. де Бовуар намагалася відшукати сенс життя “пересічних” особистостей, що відображено в образах Поль, Надін, якоюсь мірою, Ганни. Ці героїні відчувають, що вони – “ніхто”, але водночас вони відкривають у собі унікальність, яка виражається в тому, щоб нічого не робити. Ця усвідомлена відмова від дії навіть викликає у них гордість за себе: визнаючи власну посередність, вони пишаться тим, що не намагаються повернути до себе увагу, та не відволікають від чогось найважливішого. Їхня відмова від дії постає як особистісний внесок у загальне життя.

Еволюцію Анрі простежуємо у його пошуку самого себе. Головним для Анрі є екзистенція буття, своє життя він намагається наповнити індивідуальним сенсом, який складається зі щирості відчуттів. Щирими, на його думку, мають бути мистецтво, кохання, стосунки. Вимогу щирості він ставить передусім перед собою.

Ключові слова: С. де Бовуар, екзистенціалізм, художній образ.

С. де Бовуар (1905–1980) у романі “Мандарини” (1954 р.) намагалася пізнати людське існування таким, яким воно виявляється у свідомості героїв твору. Отже, провідною екзистенціалістською проблемою, навколо якої зосереджено розгортання конфліктів, мотивів та ідей, є індивідуальна свідомість або буття особистості, яке письменниця розгорнула у художніх образах (Ганна, Робер, Анрі). У образі Анрі – одного з головних героїв роману – втілено екзистенціалістські пошуки С. де Бовуар.

У французькому літературознавстві звертається увага на проблематику творів С. де Бовуар. Дослідження А.-М. Генрі [9], Ж. Клеш [7], Ф. Жансон [8] зосереджені навколо гендерного світогляду героїнь письменниці. Аналіз російських літературознавців С. Великовського [1], Л. Зоніної [3], Є. Євніної [2], Н. Полторацької [4], [5] так само сфокусовано на екзистенціальних проблемах смерті, інтелектуальній самореалізації персонажів та відображенні біографічних епізодів у створенні художніх образів.

Відтак, інтерпретація проблеми вибору, як однієї із провідних засад умонастрою екзистенціалізму, яка розкривається в еволюції художніх образів та інтелектуальній емоційності конфліктів твору на рівні “фемінного” світогляду, є своєрідною прогалиною у дослідженні спадщини письменниці.

Філософські екзистенціальні ідеї пронизують весь роман своєрідними репліками героїв у діалогах, розмірковуваннями Анрі, Робера, Ганни та вчинками другорядних героїв, які в комунікативній інтерпретації утворюють на поетологічному рівні певну позатекстову атмосферу. Своєрідно інтерпретують усвідомлення “я” звичайні люди. Окрім естетики творчого пошуку митця, яка втілена в образах Анрі, Льюїса та Робера, С. де Бовуар намагалася відшукати сенс життя “пересічних” особистостей, що виявляється в образах Поль, Надін, якоюсь мірою, Ганни. Ці героїні відчувають, що вони – “ніхто”, але водночас відкривають у собі унікальність, яка виражається в тому, щоб нічого не робити. Ця усвідомлена відмова від дії навіть викликає у них гордість за себе: визнаючи власну посередність, вони пишаються тим, що не намагаються повернути до себе увагу, та не відволікають від чогось найважливішого. Їхня відмова від дії постає як особистісний внесок у загальне життя.

Незважаючи на їхню звичайність, героїням притаманне екзистенційне відчуження, з яким вони ставляться до минулого – у романі спогади про жорстокі події Другої світової війни. Героїні намагаються відірвати від минулого, та, якоюсь мірою, його подолати. Введенням у роман проблемного етичного поля – існування трудових таборів у СРСР – С. де Бовуар створила метафору загального абсолютного зла у світі, яке є екзистенцією. Відтак, усі герої роману мають перебувати в атмосфері загального зла та усвідомлено з цим жити.

Визначальною є складність вибору особистості. Найвитонченіше письменниця аналізує феномен складності вибору в образі Анрі. Головною рисою Анрі є його здатність вишукано й елегантно йти на компроміс. Анрі письменниця наділила сильним характером, але його сила розкривається не в тому, що він пригнічує інших, коли вони входять у конфлікт зі його світоглядом, а навпаки, може ситуативно відмовитися від власних переконань, щоб допомогти тому, хто має в цьому потребу. У виборі Анрі простежується еволюція, яка протягом роману ускладнюється та підсилюється обставинами: наскільки важливий для Анрі “інший”?!, на які моральні випробовування він здатен піти заради “іншого”?!

На початку роману С. де Бовуар занурила Анрі у складні стосунки з Поль. Анрі не кохає Поль, не хоче з нею жити, але він намагається залишити її поступово, щоб якомога менше травмувати жінку, яка є його минулим. Письменниця зобразила епізод, в якому жінка емоційно гвалтує чоловіка, коли Анрі від жалю погоджується спати з Поль. Він не хоче завдавати білю, саме через це уникає з’ясування стосунків, яке, на думку Анрі, скривдить Поль. Поль, вдаючись до різних хитрощів, намагається зберегти владу над Анрі, але він поступово звільняється від важких і безперспективних для нього відносин.

Жозетта – молода світська красуня, яку С. де Бовуар вводить у роман для того, щоб Анрі зміг позбавитися Поль. Жозетта є інородним тілом для Анрі. Цю героїню протиставлено інтелектуалам. Протиставлення письменниця вводить не лише на емоційному, інтелектуальному та духовному рівнях, а й на зовнішньому: через портрет та інтер’єри. Сімона де Бовуар намагалася акцентувати в романі, на тому що Жозетту наділено рисами світського середовища. Жозетта уважно доглядає за собою, використовує дорожню косметику та вдягається у вишуканий модний одяг, відвідує дорогі ресторани, світські раути та рекламні заходи, щоб зайняти певне місце в суспільстві. До легкового роману з Анрі Жозетту підштовхує її мати – Люсі Бельом. Анрі погоджується

дати Жозетті роль головної героїні в його п'єсі, яка стала значною культурною подією для Парижа 50-х рр. Анрі сприймає Жозетту як інтелектуально обмежену, нещирю, чужу, але дуже бажану, сексуальну молоду жінку. Він до кінця не може зрозуміти мету поведінки Жозетти. Оточення Жозетти чуже для Анрі. Інтер'єр її квартири крикливий, і претензією на розкіш, абсолютно позбавлений витонченого смаку, на який звертають увагу інтелектуали. Її одяг пошитий відповідно до сучасних модних тенденцій, але в образі жінки немає місця для підтексту, своєрідної гри з чоловіком, тому що особистість Жозетти не прочитується в її сукні, оскільки наявний певний загальноприйнятий шаблон. До речі, зовні С. де Бовуар протиставила жіночу манеру одягатися інтелектуалок Ганни і Поль, у сукнях яких відбивається їхня суть, і Жозетту та інших представниць світського кола, які, незважаючи на витрату великих коштів на одяг, позбавлені висловлення своєї самості.

Жозетта потрібна С. де Бовуар для того, щоб утворити одну із витончених інтриг роману, яку письменниця вирішує суголосно екзистенціалістській концепції непевності, невизначеності індивіда, що розкриває письменниця у несподіваному виборі Анрі. Під час Другої світової війни Люсі Бельом добре заробляла: утримувала публічний дім для німецьких офіцерів. Жозетта була однією з дівчат, яких мати підкладала під німців. Однак, якщо для Люсі це був певний заробіток, то для Жозетти це було кохання. Дівчина покохала німецького офіцера, якого потім вбили, однак навіть після його смерті Жозетта продовжувала його кохати. Це була велика таємниця, яку вона ретельно приховувала від Анрі. Саме у коханні до іншого письменниця утворила "чужинність" Жозетти для Анрі.

Сімона де Бовуар ввела у роман шантажиста Мерсьє (він працював інформатором гестапо), який має компроматні папери на Жозетту і Люсі, та якому Люсі регулярно платить. Однак ситуація виходить із-під контролю, коли шантажиста Мерсьє заарештовують: за співробітництво під час війни з німцями його мають стратити. У ході слідства він погрожує Люсі, що віддасть компрометуючі її папери, якщо вона не визволить його із в'язниці. Саме за цих обставин Люсі звертається за допомогою до Анрі, який захоплений її дочкою. Люсі виставляє ситуацію у світлі захисту Жозетти, яка не витримає сорому, якщо відкриється правда. В образах Люсі і Жозетти не розкрито психологічну складність суперечливих морально-етичних коливань особистості. Цих жінок письменниця створила за світськими шаблонами, де протиставлені: сумнівна репутація / погана репутація. Із сумнівною репутацією можна процвітати, із поганою – лише вдатися до самогубства, як і має намір вчинити Жозетта. Коли Анрі пропонує Жозетті втекти до Швейцарії, вона відповідає йому, що жити можна лише у Парижі, оскільки для неї не існує інших міст. Такою позицією Жозетти С. де Бовуар у виразила не патріотизм героїні, а світський матеріальний снобізм, в якому висловлено не любов до рідного міста та особистісне самовизначення в контексті французької нації, а прагнення отримувати задоволення і розваги певного рівня, характерні світському паризькому середовищу.

Люсі звертається, як може видатися, із неможливим проханням до Анрі. Вона просить, щоб Анрі збрехав слідчому і підтвердив, що шантажист Мерсьє був подвійним агентом та допомагав французькому Опору. А це означає, що Анрі має зрадити колишніх товаришів Опору – Івонну і Лізу, які потрапили до фашистського концтабору за свідченнями Мерсьє. Анрі має ствердити, що Івонна і Ліза помилялися, коли

намагалися звинуватити Мерсьє у співробітництві з гестапо. Отже, Жозетта, опосередковано через Люсі, підштовхує Анрі до клятвoporушення, що стосується загальних юриспрудентських норм, з одного боку, та до зради власним моральним поглядам, що належать до екзистенціалістських етичних питань, з іншого.

Тут потрібно обов'язково звернути увагу на те, в який спосіб С. де Бовуар утворила інтелектуальний конфлікт Анрі і Робера. Цих героїв, як і інших інтелектуалів роману, письменниця розкрила через їхнє ставлення до феномену існування трудових таборів у СРСР. Коли Анрі та Робер отримують документи щодо трудових таборів, Анрі вважає, що їх обов'язково треба надрукувати в газеті і привернути увагу спільноти. На думку Анрі, ці дії зможуть посприяти викриттю соціальної несправедливості. Робер, навпаки вважає, що оприлюднювати такий скандальний матеріал небезпечно, оскільки це може похитнути нестабільну французьку політичну систему, і стане ще гірше. Відтак, С. де Бовуар створює ідейний конфлікт героїв. Анрі та Робер особистісно віддалені від трудових таборів, для них це абстракція соціальної несправедливості, однак саме вона їх роз'єднує. Анрі вважає, що Робер зрадив їхнім колишнім ідеалам, та з боєм припиняє спілкуватися зі своїм творчим наставником – вчителем.

В образі Анрі С. де Бовуар утворила складний психологічний внутрішній конфлікт. Від Робера Анрі відрікається тому, що вважає його зрадником ідеї справедливості. На цьому тлі письменниця так переплела обставини, що перед Анрі постає вибір: стати зрадником ідеї справедливості і захистити жадану Жозетту від самогубства чи захистити ідею справедливості, і Мерсьє заслужено отримає покарання, а Івонна і Ліза насолодяться відміщенням за власні страждання, однак тоді Жозетта може померти. Анрі вибирає життя Жозетти та тимчасову відмову від власних ідеалів – зраду ідеї справедливості. У цій ситуації простежується авторська іронія: Анрі лише підозрює Робера, який і не думав “зраджувати”, але сам Анрі за власним вибором стає “зрадником”.

Письменниця хотіла довести відносність будь-яких філософських уподобань, які обов'язково трансформуються у конкретних реаліях. Саме ця відносність є головною рисою екзистенції будь-якого конкретного життя. Гнучкість відносності визначає абсолют загальної непевності, яка формує моральні страждання людини. С. де Бовуар продемонструвала, що категоричності не може бути взагалі, жодну ситуацію у романі не можна тлумачити через “мінус” чи “плюс”. Моральна зрада Анрі є містком до примирення з Робером.

Однак свою помилку у ставленні до Робера Анрі відчував ще до скандальної ситуації з Люсі та Жозеттою. Анрі навіть прийняв рішення помиритися із Робером, але обставини Люсі і Жозетти стали несподіваним випадком інтриги, який змінив спосіб їхнього примирення. Образ Робера С. де Бовуар зробила умовно схематичним, він є своєрідним ідеалом, головною рисою якого є мудрість. Робер, як видається, бачить все, все розуміє й навіть відчуває причинно-зумовлені зв'язки.

І саме тоді, коли Анрі лише думає про примирення з Робером, тому що сам потрапив у складну ситуацію і потребує ширшої поради та дружньої підтримки “Позбавлений дії, самотній, відрізаний від майбутнього, в суперечці зі своїм минулим – від однієї думки про це стискалося серце. ”Я йому напишу”... Можливо, Дюбрей не відповість або відповість гнівно – яке це має значення” [6, с. 454], Робер робить перший крок до примирення, бо хоче попередити колишнього учня про пастку, в яку він може потрапити:

“Щойно прочитав у “Еспуар” Ваш прощальний лист... наша поведінка підкреслює лише наші розбіжності, у той час, коли нас стільки всього поєднує. Що стосується мене, то я, як і раніше, Ваш друг. P. S. “Хотілося б якомога скоріше поговорити з Вами про одну людину, яка, схоже, бажає Вам зла”” [6, с. 454]. Отже, Анрі потребує Робера для себе, а Робер допомагає “іншому” (Анрі).

Ще непередбачуваніше поводить себе Анрі наприкінці роману, коли загрожують спокою його близьких – Надін (дружини Анрі) та Ганни і Робера (тещі та тестя). Начебто фрагментарно протягом роману С. де Бовуар зобразила післявоєнну помсту французів, що прагнуть встановити справедливість, у епізодах розправи над колишніми фашистськими агентами. Письменниця ввела заплановані вбивства, які виглядають як нещасливі випадки. На перший погляд ці ситуації здаються фоновими, в яких авторка намагалася передати дух і колорит доби. Але наприкінці роману виявляється, що вони є складовими інтриги, яка розкриває екзистенційну непостійність інтелектуалів (Анрі, Надін, Робер, Ганна), вибір яких залежить від обставин, в які потрапляють герої.

Другорядний герой Венсан очолює вбивства колишніх співробітників фашистів і полює на Сезенака. Сезенак звертається за допомогою до Анрі і Робера, які брали активну участь у французькому Опорі, скаржиться, що його хочуть вбити. Інтелектуали Анрі і Робер, які активно “діяли” під час Другої світової війни, погоджуються допомогти колишньому колабораціоністу. Вони залишають його в домі Робера, дають наркотики, тому що без них він помре, та обіцяють перевезти нелегально в Африку, де він зможе жити. Однак Надін, наречений якої потрапив до фашистського концтабору і помер там, вважає, що Сезенак не вартий співчуття. Надін розповідає Венсану, який полює на колабораціоністів, що Сезенак ховається у її батьків.

Венсан вночі пробирається у дім Робера й отруює Сезенака. Отже, Надін неусвідомлено зробила будинок своїх батьків місцем злочину. Анрі, як завжди, намагається знайти правильний, на його думку, вихід із ситуації. Він допомагає Венсану вивезти труп Сезенака до річки. Цей випадок є апофеозом в екзистенціальній еволюції Анрі. Для нього не існує жодних догм, сталих норм, а критерієм правильності вибору є його індивідуальне відчуття, яке залежить від конкретної ситуації. Найважливішими для Анрі виявляються власні почуття та емоції інших людей. Анрі завжди йде назустріч, якщо “інші” не є з ним у духовному конфлікті. Він поводить себе абсолютно неправильно щодо загальноприйнятої моралі, він керується глибинним екзистенційним відчуттям, що є мудрістю, яка не зрозуміла для більшості.

Коли про допомогу просить Сезенак, Анрі погоджується, оскільки вважає, що війна принесла багато лиха людям і про неї треба поступово забути. Коли під загрозу потрапляють Робер і Ганна (поліція може звинуватити їх у вбивстві Сезенака), він допомагає Венсану тягти важке тіло Сезенака, хоча внутрішньо не сприймає ці методи помсти. Анрі навіть не звинувачує Надін через її недалекоглядність, яка могла спричинити багато лиха родині. Сама Надін постійно саморефлексує: спочатку робить дурницю, але потім обов’язково шкодує про це.

Отже, еволюція Анрі простежується у його пошуку самого себе. Головним для Анрі є екзистенція буття, своє життя він намагається наповнити індивідуальним сенсом, який складається зі широти відчуттів. Щирими, на його думку, мають бути мистецтво, кохання, стосунки. Вимогу широти він ставить перш за все перед собою.

Подальше дослідження творчості С. де Бовуар може відбуватися в аналізі жанрової своєрідності текстів письменниці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Великовский С. И.* Зачем смерть? / Великовский С. И. // Бовуар С. де Очень лёгкая смерть. – М. : Прогресс, 1968. – С. 100–111.
2. *Евнина Е. М.* Симона де Бовуар / Е. М. Евнина // Современный французский роман. 1940–1960. – М. : АН СССР, 1962. – С. 122–145.
3. *Зонина Л.* Искания французской интеллигенции (О романе Симоны де Бовуар “Мандарины”) / Л. Зонина // Иностранная литература. – 1955. – № 6. – С. 177–183.
4. *Полторацкая Н. И.* Большое приключение благовоспитанной девицы: Книги воспоминаний Симоны де Бовуар / Полторацкая Н. И. – СПб. : Изд-во С.-Петербург. ун-та, 1992. – 248 с.
5. *Полторацкая Н. И.* Симона де Бовуар и её роман “Мандарины” / Полторацкая Н. И. // Бовуар С. де Мандарины. – М. : Ладомир; Наука, 2005. – С. 561–600.
6. *Beauvoir S. de Les Mandarins / S. de Beauvoir.* – P. : Gallimard, 1954. – V. II. – 507 p.
7. *Clech G. le Beauvoir Simone de / Clech G. le* // Dictionnaire encyclopédique de la littérature française. – P. : Robert laffont, 1997. – P. 82–83.
8. *Jeanson F.* Simone de Beauvoir ou l'entreprise de vivre / F. Jeanson. – Le Seuil, 1966. – 77 p.
9. *Henry A.-M.* Simone de Beauvoir ou l'échec d'une chrétienté. – P., 1961.– 97 p.

Стаття надійшла до редколегії 22.10.2011

Прийнята до друку 02.11.2011

THE EXISTENTIAL PROBLEM OF CHOICE IN SIMONE DE BOVOIR'S NOVEL “TANGERINES”

Svitlana Kryvorutchko

*V. N. Karazin Kharkiv National University,
4, Svobody Sq. Kharkiv, 61022,
e-mail: klass_philol@mail.ru*

The existential ideas cross over the whole novel by original characters' statements in dialogues, Henry, Robert and Anna's reflections – as well as by minor characters' actions that create a certain outside text atmosphere in communicative interpretation on the poetical level. The consciousness of “ego” of ordinary people is also originally interpreted. Besides the aesthetics of the artist's creative search personified in the characters of Henry, Lewes and Robert, S. de Bovoiv seeks to define the ordinary persons' purport of life traced in the images of Paul, Nadine and Ann in some degree. These heroines feel themselves to be “nobody” but at the same time they find out in themselves their uniqueness which consists in not doing anything. A deliberate refusal of any action gives rise to their pride: admitting their mediocrity, they are proud of themselves not to try to attract attention as well as not to draw away from something more important. This refusal of any action is presented as a personality contribution to the common existence.

Henry's evolution can be traced by his search of himself. The main thing for him is the existence of being, he is constantly trying to blow out his life with the individual sense composed of the sincerity of feelings. He conceives art, love and relations to be the most sincere they can be. And this requirement of sincerity is brought forward by himself first of all to himself.

Key words: S. de Bovoiv, existentialism, artistic image.

ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА ВЫБОРА В РОМАНЕ СИМОНЫ ДЕ БОУАР “МАНДАРИНЫ”

Світлана Криворучко

*Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина,
пл. Свободы 4, г. Харьков, 61022,
e-mail: klass_philol@mail.ru*

Философские экзистенциальные идеи пронизывают весь роман своеобразными репликами героев в диалогах, размышлениями Анри, Робера, Анны и поступками второстепенных героев, которые в коммуникативной интерпретации образуют на психологическом уровне определённую внетекстовую атмосферу. Своеобразно интерпретировано осознание “я” обыкновенными людьми. Кроме эстетики творческого поиска художника, воплощённого в образах Анри, Льюиса и Робера, С. де Бовуар пыталась отыскать смысл жизни “обыкновенных” личностей, прослеживающегося в образах Поль, Надин, в какой-то степени, Анны. Героини чувствуют, что они – “никто”, но при этом они открывают в себе уникальность, которая выражается в том, чтобы ничего не делать. Осознанный отказ от действия даже вызывает у них гордость за себя: признавая собственную посредственность, они гордятся тем, что не пытаются привлечь к себе внимание, и не отвлекают от чего-то наиболее важного. Их отказ от действия представлен как личностный вклад в общую жизнь.

Эволюцию Анри прослежено в поиске самого себя. Главное для Анри – экзистенция бытия, свою жизнь он пытается наполнить индивидуальным смыслом, складывающимся из искренности чувств. Искренними, на его взгляд, должны быть искусство, любовь, отношения. Требование искренности он предъявляет прежде всего себе.

Ключевые слова: С. де Бовуар, экзистенциализм, художественный образ.